

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора О.Д. Сафіна на дисертацію Українця Василя Мирославовича «Розвиток стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 05 - «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 053 – Психологія

Дисертація Українця Василя Мирославовича присвячена надзвичайно актуальній темі, оскільки являє собою продуктивну спробу внести вагомий вклад у вирішення актуальної науково-практичної проблеми розвитку стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою.

Чинники сучасного бою істотно впливають на перебіг психічних процесів, змінюючи їхню швидкість та якість, що визначає ефективність бойової діяльності. Неминуче переживання стресу може мати як конструктивні (мобілізуючі), так і деструктивні наслідки. Одним із чинників, що забезпечує здатність військовослужбовців успішно долати стрес, є достатній рівень їхньої психологічної стійкості, що визначає здатність підтримувати необхідний рівень психологічної готовності протягом визначеного часу у конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати власний психоемоційний стан після екстремальних ситуацій. Сучасне ведення оборонного бою є нетрадиційним, що насамперед пов'язано зі зміною парадигми ведення бойових дій, стрімким розвитком технологій, переходом від класичних форм збройного протистояння до використання автономних засобів ураження. При такому форматі ведення бойових дій основне навантаження покладене на підрозділи, залучені до виконання специфічних бойових завдань, що сприяє зменшенню бойових втрат особового складу та підвищенню ефективності оборони у цілому.

Автором дисертації з наукової точки зору коректно визначено об'єкт, предмет, мету, а також завдання дослідження. Ним гармонійно поєднано у психологічному інструментарії як теоретичні, емпіричні, так і відповідні математичні методи дослідження. Слід також зазначити, що В.М. Українцем у

цілому об'єктивно визначено наукову новизну одержаних результатів.

Зокрема, ним уперше:

обґрунтовано психологічні особливості розвитку стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою;

розроблено та апробовано авторську методику «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою».

з'ясовано та емпірично доведено взаємозв'язок між результативністю виконання бойових завдань військовослужбовців і їх психофізіологічним станом, рефлексивністю і проблемно-орієнтованою копінг-стратегією поведінки;

з'ясовано механізми зниження показників ситуативної тривожності військовослужбовців шляхом застосування рефреймінгових прийомів;

доведено взаємозв'язок між віковими характеристиками військовослужбовців що діють в бойових умовах та показниками їх мотиваційно-ціннісної сфери.

Крім того, дисертантом удосконалено:

класифікацію психологічних чинників оборонного бою, які впливають на стресостійкість військовослужбовців механізованих підрозділів;

У дисертації В.М. Українця набули подальшого розвитку:

вчення про стресостійкість військовослужбовців механізованих підрозділів та її значущість для виконання завдань в умовах ведення оборонного бою;

комплекс вправ і технік у межах програми розвитку стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою

Безперечним необхідно визнати і практичне значення одержаних результатів дослідження, яке полягає у впровадженні основних результатів дослідження у практику психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) Сухопутних військ ЗС України: авторської методики – для визначення рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів та інших родів військ, залучених до підготовки до ведення

оборонного бою; програми розвитку стресостійкості – у практичне³ використання командирами, офіцерами структур психологічної підтримки персоналу, комплексу розроблених вправ і технік (повністю або частково) – під час проведення цільової психологічної підготовки в системі індивідуальної та колективної підготовки ЗС України.

У першому розділі «Теоретичні основи стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою» дисертантом здійснено ґрунтовний аналіз наукових досліджень стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів в умовах ведення оборонного бою, який засвідчив наявність широкого спектру теорій та концепцій, що розкривають сутність стресу і стресостійкості у психологічній науці. З огляду на професійну діяльність військовослужбовців як бойовий стрес автор розуміє системну, неспецифічну, адаптивну реакцію організму військовослужбовця до умов бойової обстановки.

Стресостійкість розглянуто ним як багатовимірну конструкцію на різних рівнях її перебігу через міжособистісну взаємодію, індивідуальні поведінкові прояви та базові психічні функції. На основі аналізу літературних джерел автором дисертації стресостійкість визначено як індивідуальну властивість особистості військовослужбовця, яка залежить від його здатності протистояти негативним стрес-чинникам бою, зумовлена комплексом вроджених і набутих індивідуально-психологічних властивостей і психічних процесів. Ним встановлено, що стресостійкість військовослужбовця має багатокомпонентну структуру, зумовлену як особистісними характеристиками так і специфікою бойової обстановки, а стресостійкість військовослужбовців механізованих підрозділів в умовах підготовки до дій в оборонному бою проявляється через мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, емоційно-вольовий та поведінковий компоненти.

В.М. Українцем з'ясовано, що розвиток стресостійкості є індивідуальним процесом, результативність якого залежатиме від продуманості і спланованості процесу психологічної підготовки з елементами відтворення сучасного оборонного бою. Ресурсами стресостійкості ним визначено особистісні (фізичний

стан, вік, темперамент, емоційно-вольові якості, Я-концепцію, інтернальний⁴ локус контролю, ресурси когнітивної сфери, емпатію, рівень самоконтролю, напруженість, тривожність, чутливість, схильність до ризику, сумлінність, ціннісну, мотиваційну структуру особистості тощо); ресурси соціального середовища (оточення, в якому живе людина, а також її вміння знаходити, приймати і надавати соціальну підтримку).

У другому розділі «Емпіричне дослідження структурних компонентів стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів» дисертантом розроблено та апробовано методика оцінювання рівня стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою, а також розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель розвитку стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою.

Розроблена авторська методика «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою» спрямована на інтегративне оцінювання стресостійкості військовослужбовців різних родів військ, залучених до ведення оборонного бою. Вона демонструє практико-діагностичну придатність, що підтверджено її успішною апробацією за низкою психометричних процедур. Системне оцінювання рівня стресостійкості стало можливим завдяки ретельно відібраному психодіагностичному інструментарію. Комплексне застосування валідних та надійних методик дозволило дисертанту отримати кількісні та якісні характеристики сформованості психічних процесів, властивостей та якостей військовослужбовців, які детермінують їхню поведінку в оборонному бою.

На основі емпіричних даних отриманих під час констатувального етапу дослідження, визначено, що основним підґрунтям розвитку стресостійкості є послідовне та гармонійне поєднання мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, емоційно-вольового та поведінкового компонентів. Кожен із зазначених конструктів відіграє специфічну інтегративну роль у формуванні здатності військовослужбовців адаптуватися й ефективно діяти в умовах оборонного бою: від усвідомлення сенсу, мети, цілей бойових дій до розвитку

5
гнучкості мислення, здатності контролювати емоції та застосовувати конструктивні стратегії поведінки. Таким чином, здатність військовослужбовців адаптуватися та виконувати бойові завдання в оборонному бою зумовлена внутрішньою природою стресостійкості і ступенем розвитку її компонентів.

Розроблена за результатами констатувального етапу дослідження структурно-функціональна модель розвитку стресостійкості забезпечує чітке уявлення про внутрішню структуру досліджуваного психічного конструкту, відображає взаємозв'язки між структурними компонентами стресостійкості та проявляється є у підвищенні рівня стресостійкості військовослужбовців до ведення оборонного бою.

У третьому розділі «Програма розвитку стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою» дисертантом розроблено та експериментально перевірено програму розвитку стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою. Теоретична частина програми надає учасникам тренінгу розуміння сутності досліджуваного явища, його змісту, структури та місця у загальній системі стресостійкості, описує механізми, закладені в основу розвитку відповідного компонента стресостійкості. Практична частина програми містить принципи, підходи, комплекс інтерактивних вправ і технік, спрямованих на розвиток відповідних психічних процесів, властивостей, характеристик та якостей військовослужбовців механізованих підрозділів на основі змодельованих ситуацій оборонного бою.

Оцінювання результативності застосованої програми розвитку стресостійкості проведено для залежних і незалежних вибірок за допомогою статистичних методів дослідження (t-критерію Стюдента, T-критерію Вілкоксона, U-критерію Манна–Уїтні). Результати впровадження програми демонструють вибіркочість позитивних змін у структурних компонентах стресостійкості. З одного боку, статистична значущість підтверджує засвоєння учасниками тренінгу навичок емоційно-вольової саморегуляції, позитивного мислення, самовладання, адаптивної поведінки, з іншого – відносна сталість

окремих індивідуальних характеристик особистостей військовослужбовців механізованого підрозділу демонструє обмежену ефективність тренінгу щодо їхньої статистично значущої трансформації.⁶

У цілому зазначимо, що дисертантом у роботі на великому теоретичному та емпіричному матеріалі, власному бойовому досвіді, послідовно та неухильно дотримуючись визначених у теоретичній частині методологічних засад, розкриваються та обґрунтовуються її основні положення. При цьому, доведення їх здійснюється автором із належною доказовістю і послідовністю.

Разом із тим при загальному позитивному враженні від опанованої роботи вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації.

1. На підтвердження виконання завдання дослідження щодо розробки й обґрунтування структурно-функціональної моделі розвитку стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою автору б було бажано оприлюднити отримані результати у науковій статті.

2. Саме цей безперечний та очевидний науковий доробок дисертанта доцільно б було зазначити у науковій новизні отриманих результатів у кластері «уперше».

3. Російсько-української війну автору варто б було називати відповідно до визначеної 21.08.2025 р. Верховною Радою України на законодавчому рівні офіційної назви сучасного збройного конфлікту з російською федерацією як «Війна за Незалежність України».

4. Методолгічне підґрунття наукового пошуку дисертанта могло б суттєво підвищити авторитет української психологічної науки, якщо б він врахував наукові доробки таких відомих науковців із проблеми дослідження, як Барабой В.А. (фізіологія, біохімія і психологія стресу), Лефтеров В.О. (методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності), Мороз Л.І. (теоретичні та прикладні засади професійно-психологічного тренінгу працівників органів внутрішніх справ України), Тімченко О.В. (професійний

стрес працівників органів внутрішніх справ України (концептуалізація,⁷ прогнозування, діагностика та корекція)), Сорока О.М. (соціально-психологічні засади розвитку стресостійкості фахівців морського і внутрішнього водного транспорту).

5. У пп. 2.3 «Психологічні особливості сформованості і динаміка структурних компонентів стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів» дисертант виходить на підміну понять «розвиток» і «формування», до того ж, оскільки динаміка стосується процесу, то має звучати як «динаміка розвитку...».

6. У розробленій автором моделі розвитку стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою визначені ним показники стресостійкості можуть вимагати додаткового пояснення, оскільки «високий» і «низький» належать до однієї класифікації, «достатній» і «критичний» - до інших. Як правило, між високим і низьким пропонується середній. А «достатньому» на іншому полюсі мав би відповідати «недостатній».

Але викладені вище зауваження, побажання та рекомендації не впливають суттєво на цілком позитивну оцінку самої роботи та тому не знижують наукову і практичну цінність дисертаційного дослідження В.М. Українця. Детальне вивчення його дисертації на тему «Розвиток стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до ведення оборонного бою» дозволяє зробити висновки, що її автор оволодів методологією наукової діяльності, і це дозволило йому якісно та на високому рівні виконати поставлене наукове завдання. Тому дисертацію В.М. Українця є усі підстави вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на належному науковому рівні, воно відзначається науковою новизною, теоретичною та емпіричною обґрунтованістю отриманих результатів, а також їхньою очевидною практичною значущістю. Отримані дисертантом наукові доробки викладено згідно вимог до наукового стилю, його наукова праця є кваліфікованою інтерпретацією основних положень, що містяться у власному дослідженні. Основні результати дисертації із

достатньою повнотою відображено у 18 наукових працях, у т.ч. 7 наукових⁸ статтях у виданнях, затверджених МОН України як фахові у галузі психології, а також у 11 збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах та круглих столах.

Таким чином, дисертаційна робота Українця Василя Мирославовича відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її автор – Українець Василь Мирославович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:
професор кафедри психології Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
доктор психологічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
«05» лютого 2026 року Олександр САФІН

Відгук Олександра САФІНА засвідчую:

Голова комісії з реорганізації Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

професор

 Владилена СОКИРСЬКА